

Klaus Neiiendam: *Middelalderteatret i Danmark* (Det teatervidenskabelie Institut, Københavns Universitet, 1986). 67 s.

I Helligtrekongerskapellet i Roskilde domkirke findes det bedst bevarede danske kalkmaleri, fra ca. 1460, af en gøgler og fra omtrent samme tid omtales en hofnar i de danske hofregnskaber ved navn Casper, dvs. her møder vi for første gang i kilderne et typisk europæisk teaternavn. Narren i Roskilde tilhører denne internationale musikalske og sceniske tradition. Med bjælder på æselørerne og hanekam trakterer han både enhåndsfløjte og tromme. Kalkmalerierne er således vor vigtigste kilde til teaterkulturen i Danmark i middelalderen. De berømte romanske malerier i Råsted kirke, nordvest for Randers, fra begyndelsen af 1100-tallet, har sandsynligvis haft et frankisk eller sachsisk håndskrift som forlæg og viser en dramatisk opstandelsesscene med samme indhold som i Nordens ældste skuespil »Linköpingspelet« fra den svenske domkirke, der er bevaret i et håndskrift i Uppsala universitetsbibliotek. Det er et kirkespil med menigheden som publikum og præster og kor som optrædende i roller med dialoger og korsang. Desværre har vi ingen skriftlige kilder fra dansk område og må således også gå udenlands for at finde manuskriptet til det første »Officium Kanuti« – Sankt Knuds-spillet. Det bevares i Kiels Universitetsbibliotek og stammer fra 1200-tallet. Musikken til stykket er formodentlig skabt af engelske benediktinermunke ved Ringsted kloster. Muligvis er materialet brugt allerede ved den højtidelige skrinlæggelsesfest 25.6. 1170 og her får vi et levende billede af middelalderlig scenepraksis og regiteknik. Det sparsomme hjemlige kildemateriale gør det natur-

ligt, at denne lille bog kun bliver til en kort introduktion. Som forfatteren påpeger, må vi søge kildematerialet udenlands, men han burde have sat det danske middelalderteater mere ind i sin europæiske sammenhæng ud fra den rigtige litteratur der findes om emnet. Vi savner en litteraturliste med en f.ex. så indlysende bog som William Tydeman »The Theatre in the Middle Ages« og anden gængs standardlitteratur, vi får ingen hjælp af de lidt tilfældigt nævnte bøger i noter og henvisninger, der meget ofte peger på forældet litteratur i stedet for den alsidige, moderne videnskabelige forskning.

Michael Linton

Robert Egevang & Ulla Haastrup (red.): *Danske kalkmalerier. Romansk tid 1080-1175*. (Christian Ejlers' Forlag, 1986). 206 s. illustr.

Robert Egevang & Ulla Haastrup (red.): *Danske kalkmalerier. Gotik 1375-1475*. (Christian Ejlers' Forlag, 1985). 208 s. illustr.

Der står Nationalmuseets Forlag på omslaget til disse første bind i en planlagt serie på syv om dansk kalkmaleri, men Christian Ejlers' Forlag har måttet træde til og overtage udgivelsen. Det får forhåbentlig ikke konsekvenser for afviklingen af serien, som foreløbig lover godt.

Ulla Haastrup har leveret oplægget; hun står også for mange af de bedste indlæg. Straks ved første blik falder det usædvanligt store billedmateriale i øjnene, for størstedelens vedkommende farvebilleder. Der er fotografiske nyoptagelser fra afdækninger og restaureringer. Ligeledes flere af J. Magnus-Petersens og J. Kornerups akvareller fra sidste århundrede, lavet under deres undersøgelsesrejser rundt til de danske

kirker. Spændende er optagelserne fra de rekonstruktionsforsøg udført af Ulla Haastrup, som viser billederne i deres oprindelige farvepragt.

Allerede i det varierede billedopbud adskiller bøgerne sig fra tidligere udgivelser, men også i struktureringen af emnet er der megen god nytænkning. I en indledning bringer Robert Egevang historie og samfundsforhold i de omhandlede perioder på plads. Dernæst giver Ulla Haastrup en trin-for-trin indføring i håndværket og metoden bag maleriernes fremstilling, som, specielt for det romanske binds vedkommende, ganske enkelt er fremragende, tydeligvis frugten af forfatterens egne praktiske erfaringer i felten. Der er ikke fundet samtidige kilder til belysning af kalkmaleriernes historie. Forskningen har derfor traditionelt knyttet sig til det bevarings- og restaureringsarbejde, der har fundet sted siden midten af forrige århundrede. Nye billeder dukker stadig frem bag overkalkninger og overmalinger, og materialet vokser støt. De sidste årtiers eksperimentelle tilgang til forskningen har resulteret i en del nye dateringer og tolkninger, som formidles gavmildt her.

Siden Poul Nørlunds »Danmarks romanske kalkmalerier« udkom 1944, for flere generationer, min egen indbefattet, den vigtigste grundbog, er der sket en del. I dag ved man, at de romanske kalkmalerier er malet i en kombination af »fresco« og »secco«-teknik. De er påbegyndt som fresker, malet i det våde pudslag med farver, der er opspædede med kalkvand og ved tørringen går i kemisk forbindelse med pudsen. Dernæst er detaljer tilføjet på den tørre mur med farver, der er tilsat et organisk bindemiddel. Det drejer sig om kostbare farver, udvundet af halvædelstene som lapis lazuli og malachit.

Nørlunds antagelse om, at udsmykningen af væggene først fandt sted 25-

30 år efter kirkens opførelse har måttet vige for bygningstekniske undersøgelser, der viser samtidighed mellem vægmalerierne og byggeriet.

For de romanske kalkmaleriers vedkommende regner man endvidere i dag med en direkte forbindelse mellem Danmark og det sydlige udland. De danske billeder er ikke forsinkede, provinsielle udgaver af f.eks. tyske forbilleder. De er udført af fremmede kunstnere på samme tid som eksemplerne i udlandet.

En byzantinsk indflydelse er indiskutablet, men ad hvilke veje den har nået Danmark, er endnu uvist.

Den tidligere opfattelse af gotikkens malerier som »secco«-malerier har heller ikke holdt stik. Også denne periodes billeder er udført »al fresco«, malet i det friske lag af hvidtekalk.

I denne periode stiger antallet af motiver; helgenlegender, dyrefabler, vrænghoveder, groteske figurer og moraliteter føjer sig til det oprindelige repertoire. Alligevel begrænser motivvalget sig til nogle forholdsvis få motivkredse.

En anden opfattelse, som vistnok er ret udbredt, er den, at det myldrer med skildringer af dagliglivet i de gotiske billeder. Den tilbagevises, modereres i det mindste. Kun i den udstrækning disse hverdagsskildringer har været nødvendige for at forklare bibelske handlinger, træffer man dem.

Jeg har en enkelt indvending mod bindet om gotikken: Det er ikke fortløbende pagineret. Det er næsten for smart og meget, meget upraktisk.

Efter den sammenfattende, første del af bøgerne følger en række korte indlæg af kunsthistorikere, historikere og konservatorer. De henholdsvis 68 og 54 afsnit handler om værksteder, maleteknik, konserveringsproblemer, motivvalg, billedtolkninger, ornamentik, symbolik, menneskefremstilling og li-

turgi. De udspringer af forfatterens forskellige synsvinkler og specialer og er af vidt forskellig karakter. De behøver ikke nødvendigvis at læses i rækkefølge.

Personligt sætter jeg pris på den tæthed til værkerne, der opnåes i afsnittene om maleteknik, materialer og restaurering. En anden form for tæthed er opnået ved at zoome kamera og tekst ind på en kunstnerisk eller indholdsmæssig detalje. Det er dygtigt ud tænkt og godt formidlet.

Et katalog over omtalte værker afslutter bøgerne. Det indeholder oplysning om datering, restaureringshistorie, billedernes placering i kirkerummet, samt litteratur. Værkstedsfortegnelse findes også, og dermed tilstrækkelige redskaber, for fagfolk såvel som amatører, til at arbejde videre med dette store og enestående kapitel i dansk kunsthistorie.

Wivan Munk-Jørgensen

Knud Banning: *Kalkmalerierne i Skånes, Hallands og Blekinges kirker 1100-1600*. (Gad, 1985). 165 s. illustr.

Bogen er en forkortet udgave af A Catalogue of Wall-Paintings in the Churches of Medieval Denmark 1100-1600. Scania, Halland and Blekinge. Dette værk udkom 1976-82 i fire bind, resultat af et stærkt holdarbejde på Institut for Kirkehistorie, Københavns Universitet. Det var et motivkatalog, og motiver og deres tolkning er også, hvad den lille danske tekst beskæftiger sig med. Bogen er bygget kronologisk op med en introduktion til hver periode, og er i øvrigt inddelt i afsnit, hvor hele billedprogrammer eller enkeltmotiver forklares.

Det er lykkedes forfatteren at bringe et repræsentativt udsnit af det oprinde-

lige materiale. Fotografierne er små, men udmærkede. Teksten afsluttes med et alfabetisk register over kirkerne; kalkmaleriernes placering i rummet er anført her, ligeledes en navngivning af motiver. En kort litteraturliste med den ikonografiske litteratur findes ligeledes.

Bogen er præget af en speciel tone. Sproget er blomstrende, til tider helt overvældende, og begejstringen end ikke forsøgt holdt i tømme. Teologien er tydeligvis en levende realitet for forfatteren. Ikke historie. Han taler typisk i nutid: »mennesker får anvist en plads i Guds univers«, »når man stedes for hele tilværelsens almægtige herre«, »Kristi folk er hernede på jorden, men ved gudstjenesten skuer den ind i det himmelske, hvor den har anbragt sit offer i faderens skød« etc.

Det er teologien, der er Knud Bannings motivation for at beskæftige sig med kalkmalerierne. Det er nok væsentligt at bemærke, for bogen er tænkt som en slags guide på bilture til kirkerne i det gamle danske område, og som sådan synes jeg egentlig den er mangelfuld. Teologiens ydre form i liturgien, i kirkerummets opbygning, i messens afvikling; disse forhold berøres næsten ikke. Kalkmalerierne som kunsthistorie, kulturhistorie og arkæologi ej heller. Bogen afsluttes med disse ord: »... indtil i dag har den (kalkmalerikunsten) ikke fundet en lige så værdig og alsidig afløser, der på samme tid kan oplyse og opbygge, glæde og underholde unge og gamle, der kommer ind i en kirke.«

Disse ord ville have været rare at have i indledningen i stedet for i afslutningen for den sagesløse læser. Jeg synes, at det er fint, når dygtige forskere også har engagement. I dette specielle tilfælde var det en oplevelse, der har megen lighed med overværelsen af et møde i en klub, hvor jeg ikke er medlem.

Wivan Munk-Jørgensen